

Huiszwaluwen: Vlaams-Brabant in het Vlaamse perspectief

Gerald Driessens

Op 30-31 mei 2009 organiseerde Natuurpunt Studie voor de eerste keer de nationale zwaluwtelling 'Zwaluwen in nesten'. Tijdens dit weekend speurden ongeveer 900 vrijwilligers dorpen en steden af op zoek naar bewoonde nesten van Huis- en Boerenzwaluw. De doelstelling van deze nationale telling was tweeledig: 1) het verzamelen van recente verspreidingsgegevens en aantallen en 2) het sensibiliseren van de bevolking over de precare situatie van onze zwaluwen.

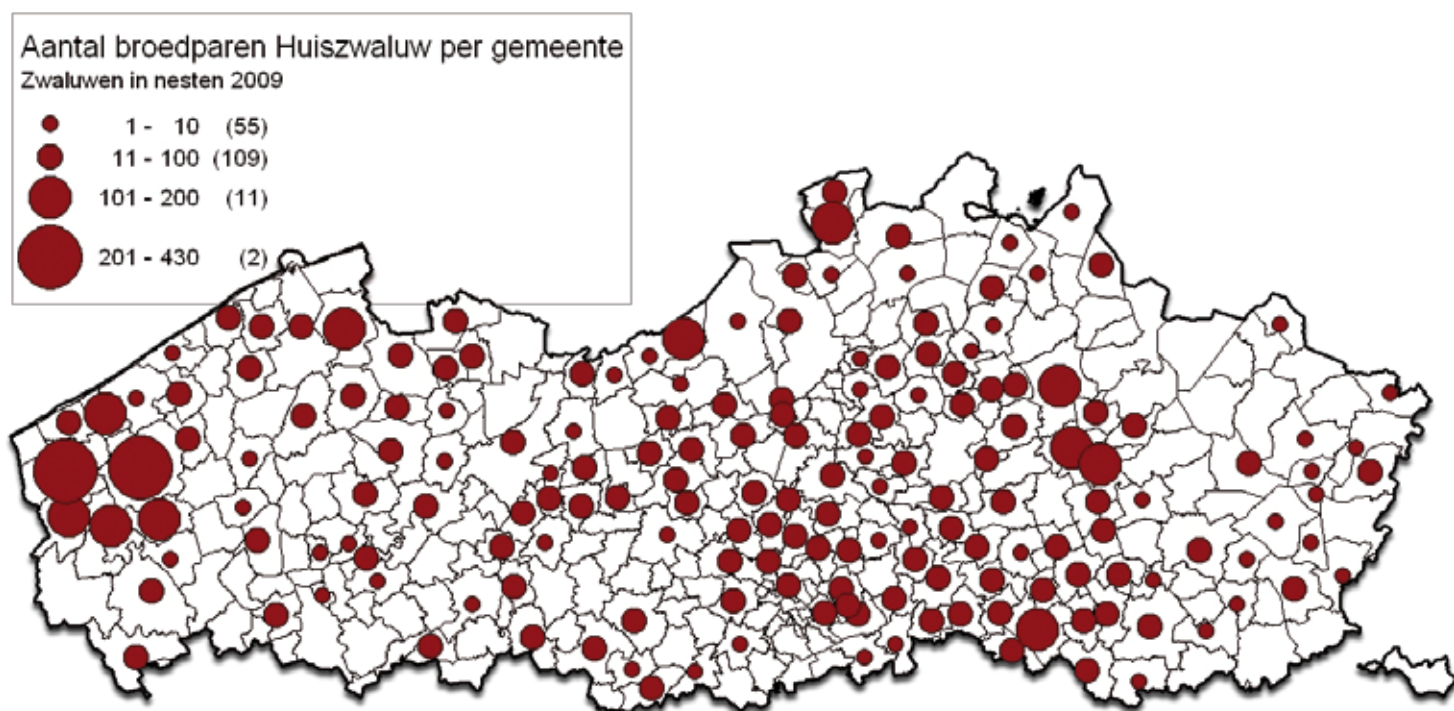
De Leemstreek: place to be voor de Huiszwaluw

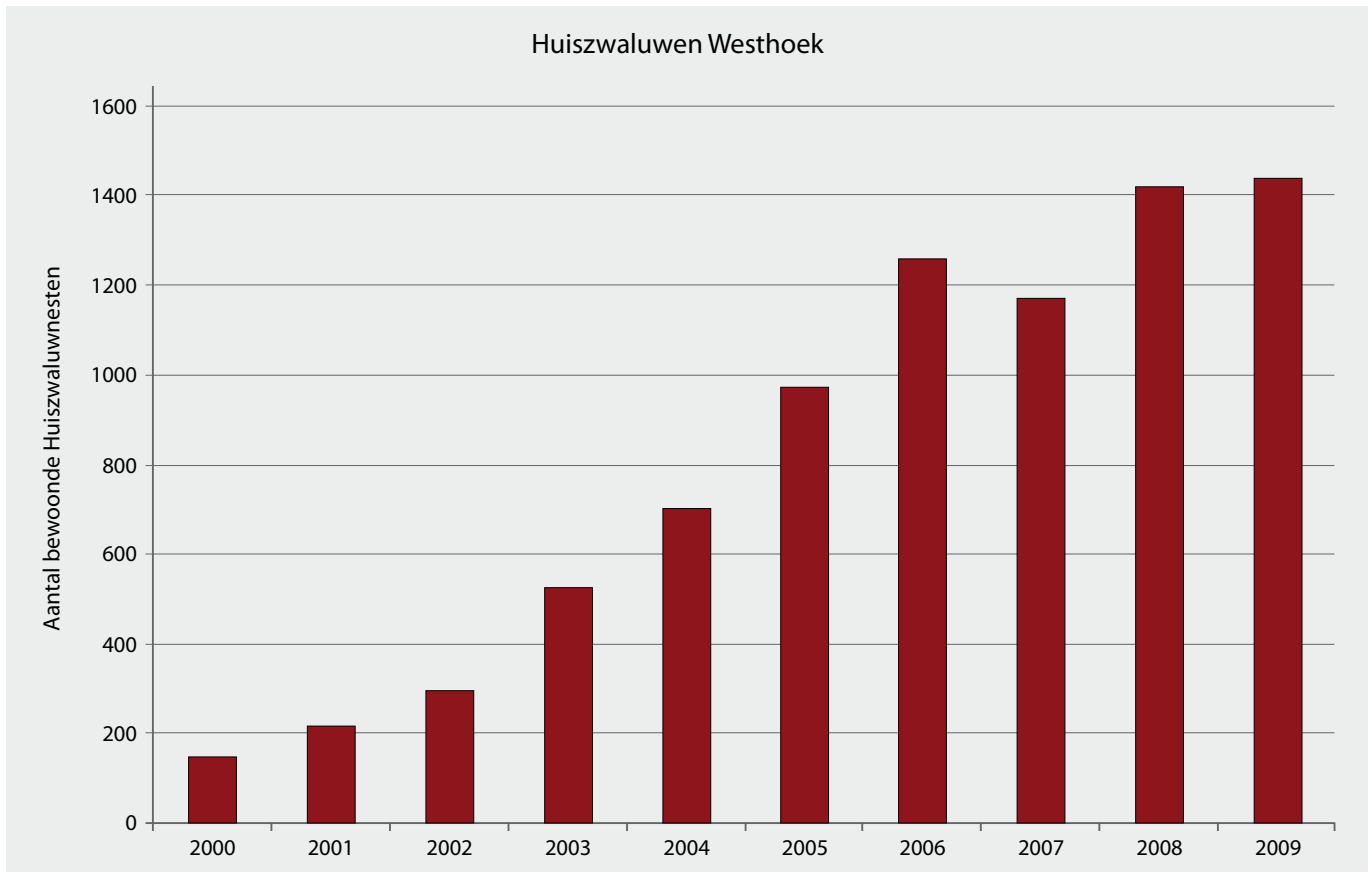
De Leemstreek vormt met de aanwezigheid van de perfecte bouwspecie voor zwaluwnesten en voldoende broedgelegenheid een ideale leefomgeving voor zwaluwen. De resultaten van de zwaluwtelling lijken dit te bevestigen. Op het vlak van relatieve spreiding en dichtheid, scheert de Leemstreek hoge toppen.

Dat het juiste nestmateriaal cruciaal is voor een succesvolle voortplanting, mag niet verbazen. Waar de zwaluwen gebruik kunnen maken van leem voor het (aan)bouwen van hun nesten, zien we doorgaans stevige, éénvormige en dus duurzame nesten. In gebieden met gebrek aan geschikte modder daarente-

Figuur 1:

De dichtheid van de Huiszwaluwbroedkoppels in Vlaanderen (Zwaluwen in Nesten, 2009)

Figuur 2:

De evolutie van de Huiszwaluwpopulaties in de Westhoek (Natuurwerkgroep De Kerkuil)

gen, zien we vaak nesten die opgebouwd zijn uit verschillende soorten modder, zand of zelfs 'gruis' afkomstig van platte daken of uit dakgoten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat dergelijke nesten (of delen ervan) middenin het broedseizoen loskomen en naar beneden vallen, met vaak dramatische gevolgen. Ondanks de verhoudingsgewijs sterk neerwaartse trend die zich de laatste decennia in Vlaanderen heeft voltrokken (Windig & Florus, 1997), behoudt de Leemstreek een goede bezetting (Figuur 1).

De Westhoek, topregio van Vlaanderen

Ondanks de met Damme gedeelde derde plaats die Tienen met haar 199 broedparen behaalde, ligt het echte zwaartepunt van de verspreiding in de Westhoek. Met Diksmuide op kop (430 broedparen), op de voet gevolgd door Veurne (367 broedparen), heeft deze regio alvast twee echte Vlaamse topgemeenten in huis. Natuurwerkgroep De Kerkuil volgt er sinds 2000 de broedpopulatie van Huis- en Boerenzwaluwen

nauwgezet op. Ze stelden vast dat vrijwel alle gemeenten in de Westhoekregio een duidelijke positieve trend kennen, met Lo-Reninge als enige uitzondering (Figuur 2). Niet overal is het dus kommer en kwel.

Hoewel de intensivering van de telling zeker een rol speelt in de toename van het aantal waargenomen broedvogels, illustreren ook de cijfers van de reeds lang lopende inventarisaties in bepaalde gemeenten een voorzichtige opmars van de soort. Mede door het bestaan van subsidiereglementen voor de instandhouding van bezette nesten/kolonies in zeven van de tien gemeenten in deze regio kon een goed beeld verkregen worden van de totale omvang van de populatie. Opmerkelijk detail: kunstnestacties werden hier nauwelijks uitgevoerd. Er werden hooguit enkele kunstnesten geplaatst.

Zoals we ook al in Vlaams-Brabant deels konden vaststellen, bevinden vrijwel alle grote Westhoekkolonies (78,5%) zich op boerderijen, met slechts een minderheid tegen woningen (21,5%). Een boerderij in Woumen, deelgemeente van Diksmuide,

is er met 74 bewoonde nesten (K. De-graeve, pers. med.) dé toplocatie. Voor inventarisaties wordt letterlijk de boer opgegaan. Eén krachtige bevinding blijft daarbij gelukkig overeind: *de boer wil de zwaluw niet kwijt!*

De Polder- en de Leemstreek vormen dus duidelijk het Vlaamse bolwerk bij uitstek voor de Huiszwaluw. Dergelijke bolwerken herbergen niet alleen hoge aantallen, ze functioneren ook als potentiële voorraadkamer voor de omliggende probleemgebieden en verdienen daarom des te meer onze bijzondere aandacht.

Bedreigingen op Vlaamse schaal

Dat het specifieke karakter van Vlaanderen, met zijn fragmentarisch landschap en onoverzichtelijke ruimtelijke orde-

ning, een zware invloed heeft gehad op een urbane soort als de Huiszwaluw, hoeft niet te verwonderen. Toch is er meer aan de hand dan enkel de gewijzigde landschappelijke structuur. Ook de houding van de maatschappij is sterk veranderd. Waar mens en natuur vroeger dicht bij elkaar stonden, is dat nu steeds minder het geval.

Het zich niet kunnen aanpassen van de Huiszwaluw aan deze veranderende omgeving heeft ertoe geleid dat ze Vlaanderen deels heeft verlaten en het aantal stadsbroeders bijgevolg erg is geslonken. Met soms zeer arbeidsintensieve inspanningen (cfr. Tienen) slaagt men er nog net in om de resterende stadskolonies in stand te houden. Om deze beschermingsmaatregelen een meer duurzaam karakter te geven, gaan deze acties vaak gepaard met een doorgedreven sensibilisatie rond het nut en de waarde van

In de leemstreek vinden Huiszwaluwen goede bouwspecie om duurzame nesten mee te bouwen.

Foto: Raymond de Smet

biodiversiteit in de stad. Desondanks ziet de toekomst er, met de toenevende steriele levenswijze van de stadsburger, maar weinig rooskleurig uit voor de zwaluwen...

In tegenstelling tot de verdwijnende stadsbroeders, lijken de broedkolonies aan fabrieksgebouwen, bruggen of in hoeves zich gelukkig wel te kunnen handhaven. Sommige onder hen gaan er zelfs op vooruit. Deze broedplaatsen bieden immers een duurzamer onderkomen en de bewoners ontlopen er de dreigingen waaraan de meeste stadsbroeders onderhevig zijn. Doorgaans herbergen ze bovendien een groter aantal broedparen en bezorgen ze minder 'overlast' dan wanneer een kolonie zich uitstrekt over een lange reeks rijwoningen. Twee factoren die zeker bijdragen tot de totstandkoming van een duurzame kolonie. Toch moet men ook hier steeds alert blijven voor mogelijke verstoringsfactoren en ingrepen als onderhoud, renovaties,...

Sensibilisatie en monitoring

Vaak speelt onwetendheid een belangrijke rol in de al dan niet onbewuste vernietiging van nesten of geschikte broedlocaties. De impact ervan wordt bijgevolg dan ook al even vaak zwaar onderschat. Gebundelde kennis en een gestructureerde aanpak kunnen ervoor zorgen dergelijke situaties vermeden worden en toekomstige acties (of het nu om sensibilisering of om gerichte kunstnestacties gaat) op een nog efficiëntere en duurzamere manier kunnen worden uitgevoerd. Een verbreding van het draagvlak middels lokale of regionale acties, kan zeker helpen om de kansen voor soorten als de Huiszwaluw te verhogen. Zo namen in het kader van de provinciale biodiversiteitscampagne 'Je hebt meer burenen dan je denkt' maar liefst 39 van de 65 Vlaams-Brabantse gemeenten de Huiszwaluw op als Koestersoort (Foto 1).

Landen

PROVINCE VLAAMS BRABANT

Maar de weg is nog lang en recente negatieve ingrepen (cf. de 'legale' vernietiging van belangrijke Huiszwaluwkolonies in Zaventem, Vlaams-Brabant, en een omstreden afbraak van een gebouw met een natuurlijke kolonie in Heusden-Zolder, Limburg in volle broedseizoen 2010) moeten ons waakzaam houden en ervan bewust maken dat een constante monitoring en het onderhouden van contacten met overheden prioritair is.

Acties en toekomst: omvorming van Huiszwaluwpopulaties?

Het spreekt voor zich dat in de eerste plaats nog steeds de aandacht moet uitgaan naar het veiligstellen van de

Foto 1:

Ook in Landen werd de Huiszwaluw een Koestersoort.

toekomst van de reeds aanwezige kolonies. Net zoals de Gierzwaluw, heeft de Huiszwaluw immers af te rekenen met 'nieuwvrees', angst voor nieuwe objecten in zijn omgeving (cf. Herremans, 2006), en/of nood aan een lange aanpassingsperiode. Dit is alvast een belangrijk argument om de bestaande kolonies in de eerste plaats te vrijwaren van vernieling. Wanneer een solitair nest of de nesten van een kolonie worden verwijderd, is de kans reëel dat de soort op die plaats voorgoed verdwijnt. Zelfs eenvoudige ingrepen, zoals het schilderen van een gevel in een andere kleur, kunnen tot gevolg hebben dat broedvogels de plaats niet meer voldoende aantrekkelijk vinden en de plaats voorgoed verlaten.

Foto 2:

Aan het Netekanaal in Lier werden kunstnesten opgehangen om de lokale brugbroedende kolonies te ondersteunen.

Foto: Gerald Driessens

Een tweede belangrijke factor die in rekening moet worden gebracht bij het

opzetten van beschermingsmaatregelen, is de natuurlijke nestplaatskeuze van de zwaluwen. De inventarisaties hebben aangetoond dat de verwachtingspatronen van de Huiszwaluw m.b.t. nestplaatskeuze regionaal aanzienlijk kunnen verschillen: zo zullen de jongen van brugbroeders sneller geneigd zijn om naburige bruggen te koloniseren, terwijl hoevebroeders hun landelijke traditie in ere trachten te houden. Daarom is het aangewezen om de geschikte nestlocaties in kaart te brengen en de inspanningen te concentreren op plaatsen met veel nestcapaciteit. Zo kon bij de aanwezige brugkolonies in de Antwerpse Kempen, na het voorzien van bijkomende broedgelegenheid in de vorm van kunstnesten (Albertkanaal, Netekanaal), op korte termijn een gevoelig toename van het aantal brugbroeders geconsta-

teerd worden. In de gemeente Lier bv., waar de huiszwaluwpopulatie sinds 2000 wordt opgevolgd, bedraagt het aandeel brugbroeders nu reeds 96% (gemiddelde Vlaanderen = 15%) en er is een aanzienlijke groei: in 2010 nam die met 60% toe tegenover 2009.

Aangezien in Zuid-Oost-Brabant 63% van de Huiszwaluwen overtuigend koloniebroeder is (Lambrechts, 2010), is de kans vrij groot dat elke locatie gelijkaardig aan de oorspronkelijke broedlocatie, af en toe wordt verkend door jonge vogels, de toekomstige broedvogels dus. Jonge vogels vestigen zich bij voorkeur immers op of in de nabijheid van de geboorteplaats. Ze voeren reeds kort na het uitvliegen vaak de eerste bouwtestjes uit aan naburige vrije nesten of nestplaatsen in de kolonie en nemen op die manier al een optie op hun vestiging het volgend jaar.

Indien kolonies te groot worden om zich op één locatie te kunnen handhaven, kunnen ze zich opsplitsen. Een nieuwe kolonie zal zich doorgaans vormen op een andere, gelijkaardige locatie in de buurt, waarbij de aanwezige zwaluwen zich verdelen over de twee plaatsen.

Zowel in bv. twee landbouwbedrijven in de Moeren en Bulskamp, Veurne (natuurlijke nesten) (pers. med. Kris Degraeve), als bij de kolonie aan het Netekanaal in Lier (kunstnesten; Foto 2), bedroeg de afstand van de nieuw afgesplitste kolonie iets meer dan een kilometer van de oorspronkelijke plaats. Het systematisch uitbreiden van de broedpopulatie, straalsgewijs vertrekkend vanuit de bestaande broedkolonies lijkt dan ook de succesformule bij uitstek. Een duidelijke oplistijng van de voorwaarden die worden gesteld door de plaatselijke Huiszwaluwpopulatie, gelijk waar in Vlaanderen, gevolgd door het in kaart brengen van alle geschikte plaatsen binnen de straal van één tot enkele kilometers van de bestaande kolonies, is daarbij een eerste stap.

Dankwoord

Zonder de invoer van gegevens tijdens de telling 'Zwaluwen in nesten' van Natuurpunt Studie was deze bespreking niet mogelijk geweest. Kris Degraeve van Natuurwerkgroep De Kerkuil wil ik uitdrukkelijk bedanken voor de gedetailleerde informatie van de populatie in de Westhoek.

Literatuur

- Herremans, M. (2006):** Eigenzinnige nestplaatskeuze bij Huiszwaluw *Delichon urbicum* bemoeilijkt bescherming. *Natuur.oriolus* 72 (2): 37-49.
- Lambrechts, J, Abts, K. & M. Jonckers (2010):** zwaluwen in Zuid-Oost Brabant, verslag inventarisatieproject 2009. *Brakona jaarboek 2009*: p 60-69.
- Windig J. & Florus, M., (1997).** Zie... een zwaluw. Evolutie van het broedbestand in Vlaanderen van Oeverzwaluw, Huiszwaluw en Boerenzwaluw. *Oriolus* 63 (3): 1-32.

Websites

---

www.natuurwerkgroepdekerkuil.be

Gerald Driessens

Natuurpunt Studie

M. Coxiestraat 11

2800 Mechelen

gerald.driessens@natuurpunt.be

